

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

ISSN 0321-1401

12
'85

Коріння — у сім'ї

Слід посилити допомогу сім'ї і одночасно підняти її відповідальність за виховання підростаючого покоління.

Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО СПІЛЬНУ РОБОТУ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ, ШКОЛИ ТА СІМ'Ї НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО СИСТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ

Г. СУХОРУКОВА,

Київський пед. ін-т ім. О. М. Горького

Одне з провідних завдань шкільної реформи — зміцнення взаємозв'язку суспільного і сімейного виховання дітей, зростання виховної функції сім'ї. У здійсненні його освітяни-практики і батьки можуть з відчутною користю для справи спиратися на праці видатного радянського педагога В. О. Сухомлинського, який навіть не мислив собі процесу формування всебічно розвиненої особистості на різних вікових ступенях без тісного взаємозв'язку сімейного і суспільного виховання. Він писав: «Усі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю».

У теоретичній спадщині В. О. Сухомлинського, в його практичному педагогічному досвіді чітко виступають два напрями роботи з батьками дітей дошкільного віку: з одного боку — всебічне вивчення сім'ї як первинного середовища, в якому виховується кожен майбутній учень, з метою глибшого пізнання індивідуальних особливостей дитини; з іншого — систематична пропаганда психолого-педагогічних знань серед батьків.

Будучи глибоко переконаним у тому, що дитина — це дзеркало сім'ї, в якому відбивається духовний світ батька та матері, В. О. Сухомлинський вивчав, в першу чергу, інтелектуальну і моральну атмосферу родин своїх вихованців. Складна і невтомна робота у цьому напрямі давала йому конкретні підстави для вибору виховних засобів, які найбільше відповідали індивідуальним особливостям кожної дитини. Треба відмітити, що і сам процес виховання В. О. Сухомлинський, в основному, розумів як постійне глибоке проникнення в індивідуальний світ вихованців. Невтомна дослідницька робота, спрямована на пізнання особливостей фізичного розвитку, духовного і морального світу малят, допомагала знаходити відповіді на питання, чому та чи інша дитина схвилювана, нервова, невірноважена, чому обмежені її інтелектуальні можливості та інтереси, де криються корені морального неблагополуччя.

Сухомлинський В. О. вважав, що у забезпеченні розумової готовності дітей до школи важливе значення має інтелектуальна атмосфера сім'ї. У творах вченого-педагога наведено багато конкретних прикладів того, як саме в дошкільному віці батьки своїм бездумним, неуважним ставленням до інтелектуального світу сина чи доньки згасили вогник інтересу до пізнання, коли дитячий розум самотньо бився над безліччю «чому?», «як?», «коли?», які вперше схвилювали дитину. У своїх виступах безпосередньо перед батьками та в пе-

ріодичній пресі В. О. Сухомлинський переконливо доводив: «Як би добре не було поставлене виховання в дошкільному закладі, без батьківського слова, без батьківського вдумливого погляду на розумовий світ дитини, без атмосфери багатого, цікавого, повноцінного духовного життя в сім'ї — цього першого вогника думки, почуття, рідного слова — немислимий повноцінний розумовий розвиток дитини, необхідний для успішного навчання в школі». Він закликав батьків змалку вчити дітей пізнавати навколишній світ, спостерігати, думати, бути уважними до їхніх запитань.

Важливими засобами розумового виховання дітей у сім'ї В. О. Сухомлинський вважав спостереження в навколишньому, насамперед, у природі, читання дитячої художньої літератури, розв'язання народних задач-загадок. Він часто критикував тих батьків, які піклуються тільки про створення матеріального достатку і мало дбають про духовне збагачення своїх дітей. При цьому переконував, що від народження до 7—8 років — це період найбільш інтенсивного розвитку і дозрівання мозку дитини, тож, якщо не забезпечити належного виховання, не дбати про багатство духовного життя дітей, не задовольняти їх допитливість, вони виростають інтелектуально пасивними, духовно обмеженими, і пробудити їх інтерес до пізнання тоді, коли розпочалось організоване навчання, надто важко, оскільки у них твердо вкоренилася звичка до інтелектуальної бездіяльності.

Предметом найпильнішої уваги педагога була психологія взаємин батьків і дітей. У творчій спадщині В. О. Сухомлинського висвітлюються надзвичайно важливі аспекти морального виховання дітей у сім'ї, успішне здійснення яких має принципове значення для підготовки дітей до школи. Один із них — формування у майбутніх першокласників сприйнятливості до слова вчителя. Спостерігаючи за адаптацією дітей у школі, Василь Олександрович не раз помічав, що вже через кілька днів після початку навчання дехто з новачків майже не реагує на добре слово вчителя. На думку В. О. Сухомлинського, причина цього явища полягає, з одного боку, в тому, що вчитель не знає духовного світу своїх вихованців до їх вступу в школу, а тому й не володіє методикою індивідуального підходу, а з іншого — корінь зла у невихованості почуттів самих дітей. Отже, запобігти виникненню такого негативного педагогічного явища, як несприйнятливість до слова вчителя, можливо, перш за все, турбуючись про багатство і повноцінність емоційних взаємин у сім'ї. Адже

де, як не в родині, дитина може засвоїти повну гаму найкращих людських почуттів — любові і поваги, обов'язку і подяки, турботливості і відповідальності. Саме тому, звертаючись до батьків, В. О. Сухомлинський переконливо доводив, що сердечна самотність так само небезпечна для моральності дітей, як відсутність людського оточення — для думки.

Видатний педагог дав ряд цінних практичних порад батькам щодо того, як створити в сім'ї умови для повноцінного морально-емоційного розвитку дітей.

По-перше, взаємини в сімейному колективі треба будувати так, щоб навіть найменших його членів зв'язували з іншими почуття взаємного обов'язку, поваги і турботи. Діти повинні змалечку віддавати комусь частку своєї душі, не замикаючись у сфері своїх особистих інтересів.

По-друге, важливо створити такі умови, щоб дитина в міру своїх сил була творцем добрих справ для інших людей, із самого початку — для рідних. Особливо небезпечним для моральності В. О. Сухомлинський вважав індивідуалізм та споживацький характер життя молодших у сім'ях, бо саме там, де батьки віддають дітям усе і не вимагають від них взаємін нічого, виростають люди з кам'яним серцем, егоїсти, ледарі.

По-третє, головним «лікарем» усіх моральних недуг є праця. Але ефективним засобом виховання вона стає лише за умови, коли надихається благородними моральними мотивами — спочатку зовнішніми, які з часом переростають у внутрішні. Найелементарніший мотив — своєю працею принести рідним радість. «Для того, хто до вступу в школу,» писав В. О. Сухомлинський, «пережив незрівнянне почуття — приніс матері плоди винограду, вирощені власними руками,» слово мама звучить зовсім не так, як для того, хто знає тільки радість споживання. Знайте... що лише ту дитину, яка пізнала радість творення, можна виховати ласкою, добром, виховати без крику, покарання». Саме роботу, спрямовану на виховання у дітей емоційної чутливості до внутрішнього духовного світу людей, які їх оточують, В. О. Сухомлинський назвав образно «емоційною оранкою під слово вчителя».

Важливим компонентом організаційно-педагогічної діяльності Павлівської школи (її директором був В. О. Сухомлинський) була цілеспрямована педагогічна пропаганда серед батьків майбутніх першокласників. Вона здійснювалася на дошкільному відділі педагогічної школи, яку батьки починали відвідувати за 2—3 роки до вступу їхніх дітей у перший клас.

В. О. Сухомлинський вважав першочерговим обов'язком кожного педагога як спеціаліста навчити батьків правильно виховувати своїх дітей, глибоко проникати в сутність їх успіхів та невдач у різних видах діяльності, насамперед у навчанні. За його переконанням, у наші дні немає більш важливого завдання у галузі виховання гідних громадян комуністичного суспільства, ніж навчити матір і батька педагогічно грамотно виховувати своїх дітей. Цього вимагають як суспільні інтереси, так і сама школа, яка не зможе успішно розв'язати жодного освітнього або виховного завдання, коли не знайде підтримки у батьків.

Вчений-педагог обґрунтував провідні принципи, у відповідності з якими має здійснюватися педагогічна пропаганда серед батьків: виховання дітей — почесний суспільний обов'язок батьків, батько і мати повинні бути не менш мудrimi творцями людини, ніж педагоги; високий культурний та освітній рівень сучасних батьків вимагає, щоб педагогічна пропаганда здійснювалася на рівні сучасних даних науки про розвиток і виховання підростаючого покоління — фізіології, психології, педагогіки; за змістом педагогічна пропаганда має охоплювати всі складові комуністичного виховання; у вирішенні складних проблем сімейного виховання необхідно забезпечувати індивідуальний підхід і додержання педагогічного такту; систематичність педагогічної пропаганди і всебічне охоплення батьків.

Ці принципи набувають нині, в світлі вимог Основних напрямів реформи школи про розгортання педагогічного всеобучу, особливої актуальності.

Про тематику бесід, лекцій, які проводилися для батьків у педагогічній школі В. О. Сухомлинського, можна довідатися з планів роботи дошкільного відділу на 1964—1967 роки, вміщених у «Ста порадах вчителів», а про конкретний зміст деяких з них — із його «Батьківської педагогіки».

Якщо звернутися до аналізу планів, то вони свідчать, що батькам у першу чергу читалися лекції, в яких розкривалися загальнометодологічні проблеми морального виховання, основні життєві етичні проблеми, велася розмова про умови морального виховання, про ті якості особистості, які повинні бути притаманні батькам, бо без них не виховаєш хороших дітей. На нашу думку, не без користі було б прислухатися до того, як В. О. Сухомлинський формулював теми лекцій, бесід для батьків морально-етичної проблематики: «Перші норми моральної культури дошкільника», «Пізнання людини дошкільником, роль морального середовища», «Сімейні взаємини і моральне виховання дітей», «Любов і виховання дітей. Що таке справжня людська любов до дітей», «Що таке батьківська влада і як нею користуватися».

У багатьох лекціях, бесідах, консультаціях конкретно розглядалися питання методики формування певних моральних якостей, позитивних рис характеру, навичок культурної поведінки дошкільників: «Як виховати у дітей почуття людини», «Як запобігати безсердечності дітей», «Як виховати у дитини бажання бути хорошим», «Як виховати дітей ласкавими», «Як виховати колективізм і почуття поваги до людей», «Як виховати повагу до старших», «Як навчити дитину стримувати свої бажання» і т. д.

Значне місце відводилося охороні здоров'я майбутніх першокласників. В. О. Сухомлинський був активним пропагандис-

том засобів фізичного виховання та зміцнення здоров'я, запозичених з народної педагогіки: ходіння влітку босоніж, купання у відкритих водоймах, фізична праця і спання на свіжому повітрі, споживання меду, свіжих овочів та фруктів.

У педагогічній школі з батьками велася розмова про те, як, готуючи дитину до майбутнього навчання в школі, дбати про багатогранність і повноцінність її духовного життя в сім'ї, про збагачення знань і виховання розумових здібностей. «В чому полягає розумове виховання дитини у віці від 4 до 7 років», «Турбота матері і батька про розвиток мови і розумових здібностей дитини», «Як і чого вчити в дошкільному віці», «Пізнання навколишнього і розвиток емоцій у дошкільників» — назви лише кількох з цілої серії бесід і лекцій цієї тематики.

В. О. Сухомлинський всіляко прагнув передати батькам своє глибоке переконання у необхідності виховання дітей змалку в праці. Слухачі педагогічної школи одержували слушні поради про те, як відкривати малютам дивовижний світ праці, як піклуватися про гармонію праці й пізнання. Батьків переконували в тому, що праця дитини від самого початку має бути глибоко олюдненою, суспільно значимою, спрямовуватися на те, щоб приносити радість людям.

Як мудрий заклик звучать сьогодні слова В. О. Сухомлинського: «Дорогі батьки, вчителі, не збіднюйте дитинство, позбавляючи його найважливішої радості і принадності — здивування перед мудрістю і таємницями праці... Починайте духовне життя дитини в світі праці в ті щасливі роки, коли вона вперше бачить поле, уперше зустрічає ранкову зорю, уперше вслуховується у дзвінку пісню жайворонка». Якщо ж починати виховання працею з 10—12 років, переконував педагог, коли дитина мимохідь побачила вже і поле, і ферму, і тракторну бригаду, побачила як екскурсант і турист, буде вже пізно — ніякими «нитками» трудове виховання до дитячої душі не пришиєш.

Є у В. О. Сухомлинського слушні поради щодо методики поширення психолого-педагогічних знань серед батьків, про діловитість і конкретність педагогічної пропаганди. Одна з неодмінних умов успіху: підкріплення теоретичних положень конкретними прикладами з практики виховної роботи з дітьми слухачів. Особливо важливо додержувати диференційованого підходу і педагогічного такту в тих випадках, коли розмова з батьками ведеться про помилки, прорахунки у вихованні. Про погане, твердив педагог, треба говорити, не паплюжачи, не принижуючи людину. Для відвертої розмови про шляхи виховання в умовах конкретної сім'ї краще використовувати індивідуальні форми роботи — бесіду, консультацію, пораду, за якими батьки звертатимуться лише за умови довіри до педагога, визнання його авторитету.

Висловлені В. О. Сухомлинським ідеї про тісний взаємозв'язок сімейного і суспільного виховання, про шляхи його забезпечення, про те, що батьківська педагогіка повинна стати першою сторінкою комуністичної педагогіки, набувають особливого звучання в наш час, коли реформою загальноосвітньої і професійної школи на перший план висунуто завдання широкого розгортання в країні педагогічного всеобучу, створення сучасної наукової сімейної педагогіки.

Вишиваємо рушник

Ниточка до ниточки,
Синя по зеленому.
Вишиваємо рушник
Дорогому Леніну.

Квіточка до квіточки,
Шиємо, гаптуємо.
Дорогого Ілліча
Любимо, шануємо.

Літаки

Линуть небом
Літаки,
На крилі
Несуть зірки.
Линуть небом
Понад гай,
Бережуть
Наш рідний край!

Вадим СКОМАРОВСЬКИЙ

Червоний бант

Червоний бант, святковий
бант
Розквітнув на долоні,
Немов усміхнених троянд
Пелюсточки червоні.

Мій бант з ясного кумача,
Мов квітка у букеті.
Він схожий з тим, що в
Ілліча
Зоріє на портреті.

Д. КАНЕВСЬКИЙ

На варті

Радянський край —
Великий він.
Орел — і той не облітає
Усіх морів, усіх долин,
Усіх земель такого краю.
Радянський край —
Могутній він,
Не ступить тут нога ворожа.
Його кордон з усіх сторін
Пильнує віддана сторожа.
Радянський край —
Єдиний він,
Немає ніде такого краю.
Всі сто народів, як один,
Його кордон оберігають!